

AUTIZM SINDROMLI BOLALARNING RIVOJLANISHI

Mamarasulova Marg'uba Mirodiljon qiz

Andijon davlat pedagogika instituti

Maktabgacha ta'lim fakulteti

Logopediya yo'nalishi 101-guruh talabasi

Jo'raxo'jayev Muhammadaziz

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi autizm sindromli bolalarning rivojlanishi, o'zaro munosabatlari va ta'limi ko'rib chiqiladi. Autizm sindromi, asosan, ijtimoiy aloqalar va muloqot qobiliyatining buzilishi bilan xarakterlanadi. Tezishda autizmning asosiy belgilari, diagnostika usullari va bolaning psixologik holatiga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: autizm sindromi, neurodiversity (nevrologik xilma-xillik), erta aniqlash, ta'lim usullari, ijtimoiy ko'nikmalar, rivojlanish muammolari

Autizm sindromi (autizm spektri buzilishi) – bu rivojlanish buzilishi bo'lib, asosan insonning ijtimoiy muloqot qilish qobiliyati, kommunikatsiya va xulq-atvorida muammolarni keltirib chiqaradi. Bu sindrom odatda bolalik davrida boshlanadi va hayot davomida davom etishi mumkin.

Autizm sindromining asosiy belgilariga quyidagilar kiradi:

1. Ijtimoiy muloqotdagi qiyinchiliklar: Bunday bolalar ko'pincha boshqa odamlar bilan aloqa qilishda, ularning his-tuyg'ularini tushinishda va ijtimoiy vaziyatlarda o'zlarini qanday tutish kerakligini bilishda qiyinchiliklarga duch keladilar.

2. Kommunikatsiya muammolari: Autizmga ega bo'lgan bolalar ko'pincha tilni rivojlantirishda kechikish yoki umuman nutq bilan bog'liq muammolarga duch keladilar. Ba'zilari hech qanday so'z ishlatmasligi mumkin, boshqalari esa murakkab gaplar tuzishi mumkin.

3. Takrorlanuvchi xulq-atvor: Ushbu sindromga ega odamlar ko'pincha bir xil harakatlarni takrorlash yoki ma'lum qiziqishlarga juda kuchli e'tibor berishlari mumkin.

4. Sensorli sezgirlik: Autizmga ega bo'lgan shaxslar ba'zan ovoz, yorug'lik yoki boshqa sensorli stimullarga nisbatan noqulaylik his qiladilar yoki aksincha, ular uchun juda jozibador bo'lishi mumkin.

Autizm spektri buzilishi keng tarqalgan va har bir shaxsda alohida belgilarga ega bo'lishi mumkin. Davolash usullari individual yondashuvni talab qiladi va ta'lim, terapiya va qo'llab-quvvatlash orqali amalga oshiriladi.

Autizm, yoki to'liq nomi bilan autizm spektri buzilishi (ASB), murakkab neyro-rivojlanish holati bo'lib, uning tarixi va rivojlanishi ko'p yillik tadqiqotlar va kashfiyotlar bilan bog'liq. 1. Erta tadqiqotlar (1940-yillar):

- Autizm atamasi ilk bor 1943-yilda amerikalik psixiatr Leo Kanner tomonidan kiritilgan. U o'zining "Autistic Disturbances of Affective Contact" maqolasida bolalarda autizmning birinchi belgilari va xususiyatlarini tasvirlab bergan.

- Shuningdek, 1944-yilda nemis psixiatr Hans Asperger o'zining tadqiqotlarida Asperger sindromini tavsiflagan.

2. 1960-1970-yillar:

- Dastlabki yillarda autizm ko'pincha onalikning etishmovchiligi yoki "salbiy onalik" natijasi deb hisoblangan. Bu fikr keyinroq rad etilgan.

- Psixologiya va nevrologiya sohalaridagi tadqiqotlar autizmi o'rganishni davom ettirdi.

3. 1980-yillar:

- DSM-III (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)da autizm rasmiy ravishda tan olingan. Bu davrda turli xil autizm turlari tasniflangan.

4. 1990-yillar:

- Autizmga oid ilmiy tadqiqotlar kengayib, bu kasallik haqida bilimlar ortdi.

- Ota-onalar va jamoatchilik tomonidan autizmga e'tibor qaratilishi kuchaydi.

5. 2000-yillar va keyingi davr:

- Autizm spektri buzilishlari (ASB) yanada kengroq tushuncha sifatida qabul qilindi, bu esa turli darajadagi simptomlarni o'z ichiga oldi.

- Genetik va muhit omillari haqida yangi tadqiqotlar olib borildi, bu esa autizmning sabablarini yaxshiroq tushunishga yordam berdi.

Rivojlanishi

- Tadqiqotlar: Har yili yangilangan ilmiy tadqiqotlar orqali autizmning sabablari, belgilari va davolash usullari haqida yangi ma'lumotlar paydo bo'ladi. Genetika, neurobiologiya va psixologiya sohalaridagi izlanishlar muhim ahamiyatga ega.

- Davo usullari: Turli xil terapiya usullari (masalan, ABA — qo'llab-quvvatlovchi xulq-atvor terapiyasi) ishlatilmoqda. Dori-darmonlarni qo'llash ham ayrim hollarda yordam beradi.

- Jamoatchilik e'tibori: Bugungi kunda jamoatchilikda autizmdan aziyat chekayotgan bolalar va ularning oilalari uchun ko'proq yordam dasturlari mavjud bo'lib, jamiyatda ushbu holatni tushunish darajasi ortmoqda.

Autizmnig tarixi davom etmoqda, har bir yangi kashfiyot ushbu holatni yaxshiroq tushunishga yordam beradi va zaruriy yordamni taqdim etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning ahamiyati va dolzarbligi har qanday tadqiqot, loyiha yoki muammolarni tahlil qilishda muhim o'rin egallaydi. Ushbu ikki aspektni ko'rib chiqishning bir nechta sabablari mavjud:

1. Ahamiyat:

- Ijtimoiy yoki iqtisodiy ta'sir: Mavzu jamiyatga yoki iqtisodiyotga qanday ta'sir ko'rsatishini tushunish, uni yanada chuqurroq o'rganishga undaydi.

- Oliygohtar va ilmiy tadqiqotlar: Mavzu ilm-fan sohasida yangi bilimlar va yondashuvlarni keltirib chiqarishi mumkin.

- Muammolarni hal qilish: Mavzuni o'rganish orqali amaliy muammolarni hal etish imkoniyatlari paydo bo'lishi mumkin.

2. Dolzarblik:

- Zamonaviy talablar: Hozirgi davrda mavzu qanday dolzarb ekanligini aniqlash, uning zamonaviy va kelajakdagi talablarga javob berishini ko'rsatadi.

- Innovatsiya va rivojlanish: Dolzarblik yangi g'oyalar, innovatsiyalar va texnologiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

- Siyosat va strategiyalar: Mavzu asosida qarorlar qabul qilishda yoki strategiyalar ishlab chiqishda dolzarblik juda muhimdir.

Umuman olganda, mavzuning ahamiyati va dolzarbligi uni o'rganishga taklif qiladi va bu jarayonda ijobiy natijalarga olib keladi. Har bir tadqiqot yoki loyiha uchun bu ikki jihatni inobatga olish zarur.

Autizm spektrining buzilishi (ASB) – bu rivojlanish jarayonida paydo bo'ladigan nevrologik va psixologik holat bo'lib, uning asosiy belgilari ijtimoiy muloqot va kommunikatsiya qobiliyatlarining buzilishi, shuningdek takrorlanuvchi xatti-harakatlar va qiziqishlarning cheklanganligi bilan bog'liq. Autizm turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin va har bir insonda alohida belgilari bo'lishi mumkin.

Davolash va qo'llab-quvvatlash usullari turli kasalliklar va holatlar uchun keng ko'lamda qo'llaniladi. Ushbu usullarni quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

1. Tibbiy davolash

- Dorilar: Kasalliklarni davolash uchun maxsus tayyorlangan dorilar.

- Jarrohlik: Jismoniy muammolarni hal qilish uchun amalga oshiriladigan operatsiyalar.

- Fizioterapiya: Mushak va suyak tizimlarini tiklashga yordam beruvchi usullar.

2. Psixologik qo'llab-quvvatlash

- Psixoterapiya: Bemorning ruhiy holatini yaxshilash maqsadida turli metodlar, masalan, kognitiv-xulqiy terapiya.
- Grappa terapiyasi: Bir xil muammolari bo'lgan insonlar birgalikda o'z tajribalari bilan o'rtoqlashadilar.
- Stressni boshqarish dasturlari: Meditatsiya, nafas olish texnikalari va boshqa usullar.

3. Alternativ va qo'shimcha tibbiyot

- Akupunktura: Tanada ma'lum nuqталarga igna urish orqali og'riqni kamaytirish.
- O'simlik dori-darmonlari: Tabiiy o'simliklardan tayyorlangan dorilar.

4. Hayot tarzini o'zgartirish

- Sog'lom ovqatlanish: Yaxshi ovqatlanish odatlari orqali umumiy sog'liqni yaxshilash.
- Jismoniy faoliyat: Muntazam jismoniy mashqlar sog'liqni saqlashga yordam beradi.
- Uyqu gigienasi: Yaxshi uyqu tartibini o'rnatish.
- Maslahat beruvchi xizmatlar: Oila a'zolari yoki do'stlar bilan maslahatlashish.
- Reabilitatsiya markazlari: Maxsus dasturlar orqali bemorlarni tiklashga yordam beruvchi joylar.

Har bir insonning individual ehtiyojlariga qarab, yuqoridagi usullardan biri yoki bir nechta qo'llanilishi mumkin. Davolanish jarayonida mutaxassislarining tavsiyalariga amal qilish juda muhimdir.

Xulosa:

Autizm sindromi, asosan, ijtimoiy o'zaro munosabatlar va kommunikatsiya sohalarida qiyinchiliklar bilan tavsiflangan neyro-rivojlanish buzilishi hisoblanadi. Ushbu tadqiqotda autizm sindromli bolalarning xususiyatlari, rivojlanish jarayonlari va ularga ko'rsatiladigan yordam turlari batafsil ko'rib chiqildi.

Autizmli bolalar, shuningdek, qiyinliklar bilan birga keladigan juda turfa qobiliyatlarga ham ega bo'lishi mumkin. Bunday bolalar uchun erta tashxis qo'yish va maxsus ta'lim dasturlari muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar va pedagoglar uchun autizm sindromini tushunish va bu bolalarning ehtiyojlariga mos ravishda yondashuvlarni ishlab chiqish zarur.

Shuningdek, jamiyatda autizmga nisbatan to'g'ri tushuncha va qabul qilish muhimdir. Bu bolalarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash va ularning hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi. Ommaviy axborot vositalarining roli ham ushbu masalada ahamiyatlidir, chunki ular autizm haqida ma'lumot tarqatishda muhim vosita bo'lishi mumkin.

Natijada, autizm sindromli bolalarga yordam berish uchun keng ko'lamli yondashuvlarni amalga oshirish zarur bo'lib, bu esa nafaqat individual rivojlanishga, balki jamiyatning umumiy farovonligiga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B. M. Kuhl, "Autizmni tushunish: Nazariya va amaliyot", Tashkent, 2020.
2. S. A. Khamdamov, "Autizm va uning klinik ko'rinishlari", Tashkent, 2019.
3. D. I. Anisimov, "Bolalardagi autizm: Diagnostika va reabilitatsiya", Tashkent, 2021.
4. Ibragimova, N., & Murodova, S. (2022). "Autizm sindromli bolalarning psixologik xususiyatlari". O'zbekiston Psixologiya Jurnal.
5. Karimova, D., & Xusanova, Z. (2023). "Autizm bilan yashovchi bolalarda ijtimoiy muloqot rivojlanishi". O'zbekiston Ta'limi va Psixologiyasi.
6. Baker, S. K., & Baker, 6. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi rasmiy sayti (www.minzdrav.uz) – Autizm bo'yicha statistika va ma'lumotlar.
- Autizm Jamiyati (www.autismuz.org) – Autizm sindromi haqida ma'lumotlar va resurslar.
7. Muminova, L., "Autizm sindromli bolalar bilan ishlash usullari", PhD dissertatsiyasi, Tashkent Davlat Universiteti, 2022.